

О‘ЗБЕКISTON RESPUBLIKASIDA “YASHIL IQTISODIYOT”NI JORIY ETISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

*Jo‘rayev Farrux Sobirovich
O‘zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi*

XXI asrda global iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va ekologik muammolarning keskinlashuvi davlatlar oldiga iqtisodiy rivojlanishning yangi modelini tanlash zaruratini qo‘ymoqda. An‘anaviy resurslarga tayangan iqtisodiyot modeli bosqichma-bosqich yashil iqtisodiyot konsepsiyasi bilan almashmoqda. Yashil iqtisodiyot – bu tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta‘sirni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish hamda barqaror iqtisodiy o‘rni ta‘minlashga qaratilgan rivojlanish modelidir. 2025 yil holatiga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasida ham yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan.

Mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish yashil iqtisodiyotning asosiy yo‘nalishi sifatida belgilanmoqda. O‘zbekiston quyoshli kunlar sonining ko‘pligi va keng hududlari tufayli quyosh hamda shamol energiyasidan foydalanish uchun katta salohiyatga ega. 2025 yilga kelib bir qator yirik quyosh va shamol elektr stansiyalari ishga tushirildi. Xususan, Birlashgan Arab Amirliklarining Masdar kompaniyasi hamkorligida Navoiy va Samarqand viloyatlarida quyosh elektr stansiyalari, Zarafshon hududida esa yirik shamol elektr stansiyasi barpo etildi. Qayta tiklanuvchi energiya ishlab chiqarish hajmining oshishi natijasida elektr energiyasi tizimida muqobil manbalar ulushi ortib, atmosferaga chiqarilayotgan zararli gazlar miqdori kamaymoqda. Shu bilan birga, aholi xonadonlariga kichik quvvatli quyosh panellarini o‘rnatish rag‘batlantirilmoqda, energiya saqlash texnologiyalarini joriy etish bo‘yicha ishlar olib borilmoqda.

Energiya samaradorligini oshirish ham muhim ustuvor yo‘nalish hisoblanadi. 2025 yil holatiga ko‘ra sanoat korxonalarida energiya auditini joriy etish, energiya tejovchi texnologiyalarni qo‘llash va ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya

qilish ishlari kengaymoqda. Issiqlik elektr stansiyalarini yangilash, ko'p qavatli uylarda issiqlik izolyatsiyasini yaxshilash hamda aqlli hisoblagichlar tizimini kengaytirish energiya sarfini qisqartirishga xizmat qilmoqda. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy tejamkorlikni ta'minlaydi, balki ekologik barqarorlikni ham mustahkamlaydi.

O'zbekiston sharoitida suv resurslaridan oqilona foydalanish strategik ahamiyatga ega. Iqlim o'zgarishi va suv tanqisligi sharoitida qishloq xo'jaligida suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish dolzarb masalaga aylangan. 2025 yilga kelib tomchilatib sug'orish va yomg'ir latib sug'orish texnologiyalarini qo'llash maydonlari kengaydi. Bu esa suv sarfini sezilarli kamaytirish bilan birga hosildorlikni oshirish imkonini bermoqda. Orol dengizi hududida ekologik vaziyatni yaxshilash maqsadida keng ko'lamli ko'kalamzorlashtirish ishlari olib borilmoqda. Cho'llanish jarayonini sekinlashtirish, yashil hududlarni kengaytirish va aholi salomatligini yaxshilashga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda.

Chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish ham yashil iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismidir. 2025 yil holatiga ko'ra maishiy chiqindilarni saralab yig'ish tizimi bosqichma-bosqich joriy etilmoqda, qayta ishlash korxonalari soni ortmoqda. Plastik chiqindilarni kamaytirish, chiqindidan energiya olish loyihalarini amalga oshirish va zamonaviy poligonlar barpo etish orqali atrof-muhitga salbiy ta'sir kamaytirilmoqda. Aylana iqtisodiyot tamoyillarini qo'llash ishlab chiqarishda resurslardan qayta foydalanish imkonini kengaytirmoqda. Transport sohasida ham ekologik barqarorlikni ta'minlash choralari ko'rilmogda. 2025 yilga kelib yirik shaharlarda elektr avtobuslar soni ortdi, jamoat transporti infratuzilmasi modernizatsiya qilindi. Elektromobillar uchun bojxona va soliq imtiyozlari joriy etildi, zaryadlash stansiyalari tarmog'i kengaytirildi. Shaharsozlik siyosatida yashil hududlar ulushini oshirish, velosiped yo'laklari qurish va jamoat transportini rivojlantirish orqali atmosferaga chiqarilayotgan zararli gazlar hajmini kamaytirish maqsad qilingan.

Yashil iqtisodiyotga o'tishda moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ekologik loyihalarni moliyalashtirish, yashil obligatsiyalar chiqarish va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish yo'nalishida

ishlar olib borilmoqda. Yashil investitsiyalarni jalb qilish va ekologik standartlarni kuchaytirish orqali iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi ta'minlanmoqda. Qishloq xo'jaligini yashillashtirish ham ustuvor vazifalardan biridir. Organik dehqonchilikni rivojlantirish, kimyoviy o'g'itlardan oqilona foydalanish, yer degradatsiyasini kamaytirish va tuproq unumdorligini tiklash choralari amalga oshirilmoqda. Ekologik toza mahsulot yetishtirish va eksport salohiyatini oshirish orqali iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ekologik muvozanatni saqlashga erishilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyotni joriy etish bosqichma-bosqich va tizimli ravishda amalga oshirilmoqda. Energetika, sanoat, transport, suv xo'jaligi va qishloq xo'jaligi sohalarida olib borilayotgan islohotlar iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilmoqda. Yashil iqtisodiyot tamoyillarining keng joriy etilishi mamlakatning uzoq muddatli barqaror taraqqiyotini ta'minlashga qaratilgan muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida institutsional islohotlar va huquqiy bazani takomillashtirish muhim o'rin tutmoqda. Ekologik normalar va standartlar bosqichma-bosqich xalqaro talablar darajasiga moslashtirilmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat nazorati kuchaytirilib, ekologik monitoring tizimi raqamlashtirilmoqda. Bu esa tabiiy resurslardan foydalanish ustidan shaffof va samarali nazoratni ta'minlash imkonini bermoqda.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish ham yashil iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanmoqda. "Aqlli shahar" konsepsiyasi asosida energiya, suv va transport tizimlarini boshqarishda raqamli platformalardan foydalanish kengaymoqda. Energiya iste'molini onlayn monitoring qilish, suv taqsimotini avtomatlashtirish va logistika jarayonlarini optimallashtirish resurslardan samarali foydalanishga xizmat qilmoqda. Raqamlashtirish jarayoni inson omilini kamaytirish orqali ortiqcha yo'qotishlarning oldini olmoqda. Yashil iqtisodiyotning muhim yo'nalishlaridan yana biri – ekologik ta'lim va aholining ekologik madaniyatini oshirishdir. 2025 yilga kelib maktab va oliy ta'lim muassasalarida barqaror rivojlanish, ekologiya va energiya samaradorligi bo'yicha maxsus fanlar va kurslar joriy etilgan. Aholi o'rtasida chiqindilarni saralash,

energiya tejash va suvni asrash bo'yicha targ'ibot ishlari olib borilmoqda. Bu esa yashil iqtisodiyot tamoyillarining jamiyat ongiga chuqur singishiga yordam bermoqda.

Sanoatni ekologik modernizatsiya qilish ham dolzarb vazifa hisoblanadi. 2025 yil holatiga ko'ra yirik sanoat korxonalarida chiqindilarni kamaytirish, zararli gazlarni filtrlash va resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish bo'yicha loyihalar amalga oshirilmoqda. Uglerod chiqindilarini hisobga olish va kamaytirish mexanizmlari ishlab chiqilmoqda. Bu esa milliy iqtisodiyotning xalqaro ekologik talablar va "yashil" standartlarga moslashuvini ta'minlamoqda. Turizm sohasida ham ekologik barqarorlik tamoyillari keng qo'llanilmoqda. Ekoturizmni rivojlantirish, tabiiy hududlarni asrab-avaylash va milliy bog'lar infratuzilmasini yaxshilash orqali iqtisodiy daromad manbalarini kengaytirish bilan birga atrof-muhitni muhofaza qilishga erishilmoqda. Qishloq hududlarida yashil turizm loyihalarini amalga oshirish aholi bandligini ta'minlashga ham xizmat qilmoqda.

Iqlim o'zgarishiga moslashuv va uning salbiy oqibatlarini yumshatish ham 2025 yilga kelib davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida shakllandi. Qurg'oqchilikka chidamli qishloq xo'jaligi ekinlarini joriy etish, suv omborlarini rekonstruksiya qilish, sel va suv toshqinlariga qarshi infratuzilmani mustahkamlash kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu esa iqtisodiyot tarmoqlarining iqlim xatarlariga barqarorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, xususiy sektorning yashil iqtisodiyotdagi ishtirokini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Davlat-xususiy sheriklik asosida qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash va suvni tejash loyihalarini amalga oshirilmoqda. Hududlar kesimida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish ham muhim ahamiyatga ega. Har bir viloyatning tabiiy resurslari va iqlim sharoitidan kelib chiqib, individual rivojlanish dasturlari ishlab chiqilmoqda. Masalan, quyosh energiyasi salohiyati yuqori bo'lgan hududlarda quyosh elektr stansiyalari qurilmoqda, shamol resurslari mavjud hududlarda esa shamol energetikasi rivojlantirilmoqda. Bu esa hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash bilan birga ekologik yuklamani kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, 2025 yil holatiga ko'ra O'zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy islohotlar uyg'unligida olib borilmoqda. Resurslardan oqilona foydalanish, qayta tiklanuvchi energiyani kengaytirish, chiqindilarni kamaytirish va ekologik madaniyatni yuksaltirish orqali mamlakatning barqaror rivojlanish modeli shakllanib bormoqda. Bu jarayon uzoq muddatli istiqbolda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, aholining farovonligini ta'minlash va ekologik xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiluvchi strategik yo'nalish sifatida namoyon bo'lmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmadjonova G. O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish zarurati: tahlil va istiqbollar // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2024. – Jild 2, № 8. – B. 9–17.
2. Barbier E.B. Economics for a Fragile Planet: Rethinking Markets, Institutions and Governance. – Cambridge: Cambridge University Press, 2022. – XV, 337 p.
3. Chepel S.V. Modeling the Environmental Macrostructural and Social Impacts of Reducing Energy Subsidies (by the Example of Uzbekistan) // Studies on Russian Economic Development. – 2023. – Vol. 34, No. 5. – P. 713–723.
4. Malakhov V.A., Nesytykh K.V. Russia's Long-Term Macroeconomic Losses and Benefits from the Low-Carbon Development of the World and Domestic Energy Industry // Studies on Russian Economic Development. – 2022. – Vol. 33, No. 4. – P. 392–401.
5. Otaboyev Umrbek Umidbek o'g'li. Yashil texnologiyalarga asoslangan sanoat korxonalariga investitsiyalarni samarali jalb qilish yo'llari // Economics and Innovative Technologies. – 2025. – T. 13, № 5. – B. 49–57.